

סימן ו

בענין המברך על מאכל שלא היה לפניו והמברך על מאכל והובא לפניו עוד מאכל

דברי הטור

כתב הטור (או"ח ר"ו ס"ה) "אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאווהו לפניו. בירך, ואח"כ הביאווהו לפניו, צריך לברך פעם אחרת. אבל מי שבירך על פירות שלפניו, ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין א"צ לברך, אע"פ שלא היו לפניו כשבירך" עכ"ל.

שאלות העולות בסוגיין

ויש להבין הטעם, מדוע אם בירך ואח"כ הביאו לפניו, יברך שנית.

עוד יש להבין מש"כ הטור "מאותו המין". אם הכוונה אותו המין ממש, כגון שאכל תמרים והביאו לו עוד תמרים. או "מין" היינו כל שברכותיו שוות, כגון האוכל תמרים והביאו לו תפוחים, ואיך הדין באוכל ושתייה, שברכותיהם שוות, כגון השותה שכר והגישו לו דגים, האם יברך שנית.

ויל"ע אם מיירי הטור אף כשכילה המין הראשון, ואעפ"כ לא יברך על הפירות החדשים (מאותו המין), או דווקא שנשאר חלק מהפירות שבירך עליהם.

עוד יש לידע, אם כשבירך על הפירות שלפניו, ובאו לו פירות אחרים שא"צ לברך, איך הדין כשהפירות החדשים טעימים וחביבים יותר מהפירות שבירך עליהם, אם ג"כ א"צ לברך, או דילמא צריך לברך, ואיך הדין כאשר הפירות החדשים הם משבעת המינים, אם גם בכה"ג א"צ לברך.

החילוק בין בירך ולא היה האוכל לפניו לעומד על אמת המים

הנה הקשה מרן הב"י (שם) על דברי הטור שצריך לברך שנית כשלא היה האוכל לפניו, מדברי הטור עצמו בסוף הסימן, שכתב שם "שהעומד על אמת המים מברך ושותה,

אע"פ שהמים ששותה לא היו לפניו כשבירך. אלמא א"צ לברך שנית אף אם לא היה האוכל לפניו, ותירץ "דשאני הכא שאפשר שלא יביאו לו, אבל המים סופן לבוא" עכ"ל. ומוכח מדברי קודשו, דהטעם שצריך לברך בלא היו הפירות לפניו הוא, שכיון "שאפשר שלא יביאו לו" אז לא סמכה דעתיה דמברך, והברכה לא חלה על האוכל, שלא הודה להשי"ת על האוכל שעומד לאכול, כי יתכן שלא יאכל. שו"ר שכן ביאר המשנ"ב (ס"ק י"ט) בשם הגר"ז, וכן דייק מהב"י, וע' שער הציון (ס"ק י"ז). משא"כ באמת המים, שכיון "שסופן לבוא" סמכה דעתיה דמברך, וכיון ברכתו על המים שמיד יבואו, וזהו מה שסיים שם הטור בנידון אמת המים "מפני שלכך נתכוין תחילה". ר"ל והיה לברכה ע"מ לחול.

מקור הדין

ומקור דין זה הוא בירושלמי ברכות (פ"ו ה"א), וכ"פ הרמב"ם בהלכות ברכות (פ"ד ה"י) כמבואר כ"ז בב"י.

והנה הריא"ז כתב, "שהמברך על אוכל קודם שיבוא לפניו א"צ לברך שנית". הביאו השלטי הגבורים, וכתב שם הטעם "שהרי לכך היה דעתו מתחילה" עכ"ל. ובפשט נראה דפליג ע"ד הטור. אולם לפי המבואר בב"י לעיל, דהטור מיירי דהיה האוכל ביד אחרים "ואפשר שלא יביאו לו", מוכח דהיכא דבדידיה תליא מילתא (כעומד על אמת המים כנ"ל) גם הטור מודה דא"צ לברך שנית, ולפי"ז אפ"ל דבכה"ג מיירי הריא"ז, והרי באופן שהיה דעתו מתחילה מודה בהדיא הטור דא"צ לברך כדעת הריא"ז, וכן דייק לשון הריא"ז שכתב "קודם שיבוא" ולא כתב "קודם שיובא" דהיינו ע"י אחר, שביובא ע"י אחר יודה הריא"ז לטור. אלמא לא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וכידוע, למעט במחלוקת עדיף, ובפרט שמרן הב"י לא הזכיר שום חולק בדין זה. שו"ר שכ"כ בהדיא הרב כף החיים (ס"ק ל"ד), ותאזרני שמחה, וכ"כ בהלכה ברורה (ח"י עמ' שמ"ג ד"ה ולענ"ד. ברם, מש"כ שם שכיון שיש ירושלמי מפורש לא יתכן שהריא"ז יאמר שא"צ לברך, אינו מוכרח. עי' פמ"ג סי' ר"ו משבצ"ז סק"ו. עי' לקמן שיש ג' פירושים בראשונים לירושלמי).

שיטת הב"י בגדר אותו המין

ובענין מש"כ הטור שמי שבירך על פירות שלפניו והביאו לו "מאותו המין", כתב מרן הב"י, "נראה דלא בעינן שיהא מאותו המין ממש, אלא היינו לומר שיהיה ממין ברכת הראשון" עכ"ל. והסברא נראה, דכיון שכבר הודאתו היתה על מין פרי העץ, א"כ מה לי אם בא אח"כ פרי השווה ממש למה שבירך עליו, או בא אח"כ פרי אחר אך הוא פרי עץ,

דברי עני – הלכות ברכות

סו"ס כבר הודה בברכת העץ גם על מה שיגיע. אלא שיש להעיר על זה, דהתינח אם הפרי עץ החדש שווה בערכו לאותו הפרי שבירך עליו, אז באמת כבר הודה עליו. אך אם הפרי השני אהוב וחביב, או משובח ומעולה מן הראשון, כיון שלא הודה עליו ממש, שהרי לא היה לפניו, איך הברכה על הפרי הראשון תפטור מברכה את הפרי השני המשובח או החביב.

עיון בדעת הרשב"א מתי יש לברך על מאכל נוסף שהובא

ובאמת, שמרן הב"י ריש סימן זה הביא את דברי הרשב"א (ברכות מ"א ע"א סוד"ה ולענין), שכתב בהדיא, וז"ל "שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את שהוא חשוב דרך גררא, אלא דרך כוונה, ולפי פירוש זה, אם היה אוכל תפוחים ובירך עליהם ואח"כ הביאו לפניו אגוזים, אם התפוחים חביבים לו יותר, פוטר את האגוזים בגררת ברכת התפוחים, אבל אם אינם חביבים אינם פוטרים את האגוזים. אא"כ נתכוין להם מתחילה" עכ"ל. ומבואר בדבריו להדיא, דדווקא אם הפרי השני אינו חשוב יותר, נפטר בגררת ברכת הראשון שלא היה לפניו ובירך בסתמא, ושם כתב הרשב"א לעיל שה"ה בזית ואתרוג, שהזית ממין שבעה והוא חשוב מן האתרוג עיי"ש, וכן הביאו מרן הב"י שנית (בסימן רי"א), ולכאורה כך נראה להלכה.

אם מרן פסק כדעת הרשב"א

אלא שבשו"ע אין זכר לכלל החילוק הזה. אדרבה, מדכתב בשו"ע שם "והביאו לו מאותו המין, או ממין אחר שברכתו כברכת הראשון, א"צ לברך", מוכח דאין חילוק בטוב ובחביבות הפרי השני, לעולם אינו מברך.

אלא שיש לומר גם להיפך, שאם מרן בשו"ע חזר בו ממה שסתם בספרו ב"י, היה עליו לכתוב בשולחנו בהדיא "או ממין אחר שברכתו כברכת הראשון ואפילו הוא משובח או חביב מן הראשון", ומדלא כתב כן, דוחק לומר שחזר בו מסתימתו בב"י. שו"ר שהרב כף החיים (בס"ק ל"ה) דייק מהשו"ע כנ"ל, דאפילו כשהמין השני חשוב או חביב אין לברך, וכתב שם עוד (בס"ק ל"ט), שמסתימת השו"ע מוכח דלא כהרשב"א שהביאו בב"י, וכתב לבאר הטעם שלדעתו מרן חזר בו בשו"ע ממה שסתם בב"י כדעת הרשב"א, משום דהא דמקדימין החשוב או מין שבעה אינו אלא לכתחילה ולחיבוב מצוה, אבל לא לגרום ברכה משום זה" עכ"ל.

ולענ"ד דבריו אהמה"ר אינם מוכרחים. דכיון שמרן לא הביא בב"י שום חולק ע"ד הרשב"א, ואין ראייה מפורשת בשו"ע שחזר בו מדבריו בב"י כנ"ל, שלא כתב בהדיא

נגד הרשב"א, אין לומר שמרן חוזר בו מדבריו בב"י בלי טעם מוכרח, ומש"כ הכף החיים שדין קדימה בחשוב וחביב הוא רק לחיבוב מצוה ולא לגרום ברכה שא"צ, דבריו צ"ע. דאין כאן שום גרם ברכה שא"צ, וכמש"כ הרשב"א "שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את שהוא חשוב דרך גררא, אלא דרך כוונה", ר"ל אין כח בברכה שבירך על פרי שאינו חשוב לחול ג"כ על הפרי החשוב שאינו לפניו ובכוונה סתמית, וסו"ס לא הודה על הפרי החשוב או החביב, ולכן חייב לברך שנית, ואין כאן ח"ו גרם ברכה שא"צ. גם דוחק רב לומר שמרן השו"ע יחלוק על רשב"א מפורש מבלי שום ראייה, רק מכח סברא שאינה מוכרחת, וכמדומני שאין דרך מרן בד"כ לחלוק על הראשונים, ק"ו בסברא בלי ראייה מהתלמוד. (ורק בפירוש דברי ראשונים קדמונים מצינו שחולק עם אחרוני הראשונים, ואכמ"ל).

ומה שהתפלא הרב כף החיים מדוע לא הזכיר מרן בשולחנו דברי הרשב"א, הנה אין זה פלא כ"כ, כי קדמונו גדולי האחרונים בזה, וכתבו שמרן אינו מביא כל מש"כ בב"י, בספרו שו"ע, שהוא ספר קיצור, וסומך על המעיין בב"י. כ"כ מרן החיד"א בברכי יוסף (או"ח סימן ש"ב סק"ד בשם מהר"ר גבריאלי. עיי"ש הערת המהדיר). כ"כ בשו"ת פני יצחק (ח"ב דף נ"ח ע"ב). ע"ע שו"ת יחו"ד (ח"ב סימן מ' עמ' קנ"ג).

אח"כ מצאתי שכך דחה מרן הראש"ל שליט"א את דברי הרב כף החיים, בספרו חזו"ע ט"ו בשבט (עמ' ק"פ קפ"א), וכתב שם בשם כמה אחרונים שדין הרשב"א מוסכם לכו"ע, אין שום חולק. עי' שו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח ס"ס ל"ב), ובספר הלכה ברורה (ח"י עמ' שמ"ה שמ"ו) כתב שעוד הרבה ראשונים כתבו כדברי הרשב"א. (אלא שהגר"ז כתב שיש חולקין ע"ד הרשב"א), והביא חבל אחרונים שפסקו להלכה כדעת הרשב"א, וכ"פ הוא שם, כדעת אביו שליט"א.

שיטת הב"ח בגדר אותו המין

והנה, מה שפירש מרן הב"י דברי הטור שכתב "מאותו המין" דהיינו כל שברכותיו שוות, הקשה ע"ז הב"ח וכתב בזה"ל "ולכן לענ"ד נראה עיקר, דרבינו באכילת פירות לא אמר אלא דווקא כשהביאו לו ממין הראשון (ממש, כגון תפוחים והביאו לו תפוחים. ד.א.), אבל משני מינין צריך לחזור ולברך כשהביאו לפניו מין השני, אע"פ שלא גמר לאכול מין הראשון, ודלא כמו שפסק בשו"ע, ולכן טוב ליזהר לכתחילה להיות דעתו על כל מה שיביאו לו אפילו מינים אחרים שברכתן שוה עם מן זה שמברך" עכ"ל. וכ"כ הדרישה (סק"ג), והט"ז (סק"ז). ברם, מש"כ ע"ז הרב כף החיים (ס"ק ל"ז), ש"מדסיים הב"ח דטוב ליזהר לכתחילה, משמע דאינו חושש, רק

דברי עני – הלכות ברכות

לכתחילה יכוין על כל מה שיביאו לו, אבל אם כבר בירך בסתם ואח"כ הביאו לו דא"צ לחזור ולברך עכ"ל. ולענ"ד אחמה"ר, אין דבריו מוכרחים. כי דברי הב"ח ברור מיללו איפכא. דכתב בהדיא דלא כשו"ע, ורק לכתחילה כדאי לחוש לשיטת השו"ע, לכך כתב דטוב להיזהר לכוין, שבזה אף השו"ע מודה, כמובן. אך בדיעבד כל שלא כיון, ובא לו מין אחר שברכתו שווה יורה הב"ח לברך, כדמוכח בהדיא מדבריו, וצ"ע בדברי כף החיים. שו"ר שבהלכה ברורה (ח"י שו"ת אוצרות יוסף בסוף עמ' מ'), גם הבין כהכף החיים בב"ח, וצ"ע גם עליו. שו"ר בב"ח י"ד (סוף סימן י"ט ד"ה ולענין מעשה, עמ' צ"ו) שכתב בהדיא דרק בהביאו לו מהמין הראשון (ממש) לא יברך. מוכח בהדיא כדברינו, שבמין אחר דעת הב"ח למעשה שיברך עיי"ש.

מ"מ לדינא אין נ"מ בכל זה, כי דעת מרן שלא לברך, כ"ש דקי"ל סב"ל, ורק בדעת הרמ"א בהג"ה שכתב ש"טוב ליזהר לכתחילה להיות דעתו על כל מה שיביאו לו" צודק הרב כף החיים, דבדיעבד מודה למרן שלא יברך כשלא כיון, כדמוכח מדבריו, וכן מוכח שהבין הרב ערוך השלחן (סק"ט), עיי"ש היטב.

הערת הרב ערוך השלחן

ובענין מחלוקת הב"י והב"ח, מצאתי דבר חידוש בערוך השלחן (אות ח', ט). שם כתב שכל שכיון בהדיא על מה שהובא, אף הב"ח מודה דא"צ לברך, וכל שכיון בהדיא רק על המין שלפניו אף הב"י מודה שצריך לברך על מה שהובא. לא נחלקו אלא בסתמא, שבירך על המין שלפניו בלי שום כוונה מיוחדת, ובא לו מין אחר שברכתו שווה למה שבירך עליו, לב"י א"צ לברך, ולב"ח יברך, ודבריו מסתברים מאד. ברם, מש"כ אח"כ לפי"ז לפרש שאין מחלוקת כלל בין הב"י לב"ח ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דהב"י מיירי שכיון בהדיא לאכול מהפרי השני, או מיירי הב"י באורח הסמוך על תכא דבעה"ב (עי' ב"י או"ח קע"ט), והב"ח מיירי בסתמא לכן צריך לברך, עכת"ד. ולי עני, אחמה"ר, דבריו אלו אינם מסתברים. כי אין זכר בב"י שדיבר על אורח, או שכיון בהדיא, ופרט כ"כ חשוב חייב היה הב"י לכתוב. גם מלשון הב"ח מוכח בהדיא דבא לחלוק ע"ד מרן, ואף הרב ערוך השלחן עצמו הדר תבריה לגיזוה. שסיים שמוכח מדברי הרמ"א בהג"ה דמרן בשו"ע מיירי בסתמא, ולא כשכיון בהדיא, ושם (בס"ק י"א) מוכח דנקט לדינא שיש מחלוקת בין הב"י לב"ח, ובהדיא פסק כב"י שלא לברך בסתמא דסב"ל. (רק התנה שם שישארו לפניו מהמין הראשון. עי' לקמן), וכ"כ המשנ"ב (סק"כ) לדייק מהרמ"א דמרן מיירי בסתמא, ושם (בס"ק כ"ב) כתב בהדיא המשנ"ב שהב"ח פליג על מרן. עי' שעה"צ (ס"ק כ"ג), ודלא כמג"א שסובר שמרן מיירי בכיון בהדיא, אך בסתמא מברך כשכילה מין ראשון, וע' שער הציון

(סק"כ) שכתב שעל אף שהרב חיי"א העתיק דעת המג"א, מ"מ הש"ך והט"ז והדרישה והאליה רבה והמאמר מרדכי והגר"א ועוד סברי דמרן השו"ע מיירי בסתמא, וכ"נ דעת הנהר שלום, וכ"ד שו"ע הגר"ז.

חידושי המג"א

וע' במג"א שהאריך בכ"ז, והעלה כך, אם היה דעתו בפירוש על כל מה שיביאנו, פשיטא לכו"ע דא"צ לברך, והנמלך ממש פשיטא דצריך לברך לכו"ע. דאין חולק בזה. אך בסתמא, כל זמן שנשארו לפניו מהמין הראשון בזה נחלקו קמאי. דלדעת הכל בו צריך לברך, ולדעת ספר חסידים לא יברך, ועצם סברת הכל בו, כי אין קביעות לפירות, וכ"ז דווקא במיני פירות, אך בשותה משקה והביאו לו מאכל שברכתו כהמשקה, כגון בשר דגים וגבינה וכו' חייב לברך שנית אפילו נשאר מן המשקה, וכן להיפך, כשברך על אוכל שהכל והגישו לו משקה יברך שנית אפילו נשאר מן האוכל. אך כאשר כילה המין הראשון אף למרן צריך לברך, כ"ז שלא כיון על המין השני בפירוש. עכת"ד המג"א.

יוצא שהמג"א חידש לנו שני עניינים, חוץ מהחידוש שמרן מיירי בכיון, וכנ"ל.

האחד, שכל המחלוקת היא דווקא כשנשארו הפירות הראשונים, אך בכילה אותם יברך שנית (אם לא שכיון בהדיא) לכו"ע. ועוד חידש, דהנ"מ במיני פירות, אך באוכל ומשקה (יל"ע לפי המג"א בשני מיני אוכל, כגון בשר וביצים וכדו' וצ"ע) תמיד יברך על המין השני, כ"ז שלא כיון עליו בהדיא.

והנה בענין חידושו הראשון של המג"א ראיתי שפסקו כן הרבה אחרונים, ומהם, הערוך השלחן (סק"י וסקי"א), וכתב שם שכן ראוי להורות. גם הכף החיים (ס"ק ל"ז) פסק כמותו, וכ"פ המשנ"ב (ס"ק כ"ב), וע' שעה"צ (ס"ק כ"ג) שפסק שבמין פרי אחר הלכה כב"י ודלא כב"ח, ובלבד שלא כילה המין הראשון כמג"א. כלומר, שבסתמא לא פסק כמג"א כמוש"כ בשעה"צ (סק"כ), ורק בצירוף עוד סברא לברך כסברת הב"ח פסק כמג"א, והוי כעין ס"ס, ודו"ק, וכ"פ בשו"ת אגרו"מ (ח"א או"ח סימן ס"ז), וע' באר היטב, וגם בענין חידושו השני של המג"א פסקו כן הרבה מן האחרונים. עי' באר היטב (סק"ד), וכ"פ המשנ"ב (ס"ק כ"א), והכף החיים (ל"ז, ל"ח), והערוך השלחן (י', י"א).

אולם הלבוש כתב שאפילו אם כילה המין הראשון, א"צ לברך בסתמא, וכ"פ האליה רבה (סק"ט), וכ"ד הנהר שלום והמאמר מרדכי והפמ"ג ושו"ע הגר"ז ועוד, וע' (סק"ט).

דברי עני – הלכות ברכות

חזו"ע הלכות ברכות (עמ' קע"ח קע"ט) שדעת הרבה אחרונים דלא כמג"א, וכ"פ שם להלכה דאפילו כילה המין הראשון לא יברך. דסב"ל, ודלא כבן איש חי (בלק אות נ'), וכ"פ בהלכה ברורה (ח"י עמ' שמ"ה) כאביו שליט"א. עיי"ש בשו"ת אוצרות יוסף, (בסימן ח').

ובענין חידושו השני של המג"א, מסתימת דברי מרן השו"ע משמע דלא כוותיה. שאין זכר לחילוק בין אוכל לשתיה, וכ"כ בשו"ת מהרי"ף (סימן ע"ד), וכ"פ בחזו"ע הלכות ברכות (עמ' קע"ט ק"פ הערה ו'). עיי"ש, ובהלכה ברורה (ח"י עמ' שמ"ה) ובאוצרות יוסף שם.

